

DE TRADITIONELE HOFHOUDING BIJ DE BIN KANYOK VAN ZAIRE.

Patrick WYMEERSCH

College voor Ontwikkelingslanden (RUCA)

Middelheimlaan 1

2020 Antwerpen

ONDERZOEKSVELD : sociale en culturele antropologie

SUMMARY

THE TRADITIONAL ROYAL COURT AMONG THE BIN KANYOK OF ZAIRE

This description represents what was more or less an ideal conception of political organization and kingship before the colonial period. If the traditional systems of ruling still remain, the material symbolism of kingship disappeared mostly in the scene of daily life in the king's large capital.

Looking at the political organization, two seemingly contradictory features emerge. On the one hand, there are the politically quasi-independent lineages living in the villages. The chief or eldest of a lineage is at the same time chief of the whole village. On the other hand, there is the formal political organization, build on a hierarchical model and imposed from the top. This political system is notable for its very high degree of centralization, and especially for the strong authority and power of the divine king. For the purpose of government, the kingdom is divided into sub-districts, containing several villages of an area, districts and provinces. They all depend, in hierarchy, from the capital. The capital accommodates most of the members of the royal family, numerous wives and children from the king and the ministers. The king's compound, standing in the middle of the capital, is surrounded by a fence. This compound is divided into four specific parts and contains several houses and the palace of the king. On both sides of the royal compound, there is a main street where the ministers and their families live.

The king's person is surrounded by a number of taboos. No one could see him eat in his private kitchen.

The principal problem in the political organization is that of the administering the rest of the Kanyok empire, of keeping as a political unit a population divided into autonomous lineages. The model that is followed is, in general, typical of the kingdoms of the southern savanna belt of Zaire. Therefore the structure is pyramidal: the king at the apex delegates his power and authority to the governors. Their position duplicates that of the king, but on a smaller scale. The king is assisted by his ministers to whom he assigned highly specific functions. The king still remains the main focus for all the Bin Kanyok.

KEYWORDS : Bin Kanyok, royal court, traditional political systems, Zaire.

1. INLEIDING

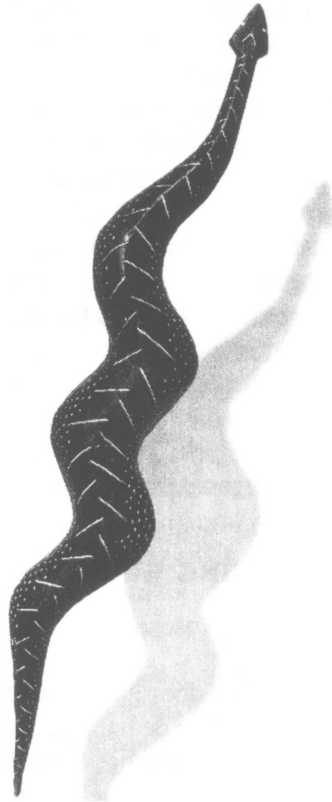
Het gebied bezet door de Bin Kanyok ligt in de zone Mwin Dit ('zone' is de nieuwe naam van het gebied sedert juli 1972) in de provincie Oost-Kasaï. Deze zone overbrugt de meridiaan 23°30' oost en situeert zich tussen de parallelen zuid 7°45' en 8°. Zij heeft de vorm van een rechthoek op haar breedte. De zone Mwin Dit is begrensd in het noorden door de zones Mbuji Mayi en Gandajika; ten oosten door de provincie Noord-Shaba (zone Kaniama); ten zuiden door de Lualaba provincie (zone Kapanga) en ten westen door de zone Luisa (provincie Kasaï).

De gemiddelde hoogte van het gebied schommelt tussen 500 en 700 meter. De gemiddelde temperatuur varieert tussen 24° en 30°C in het regenseizoen en in het droge seizoen tussen 14° en 27°C. De jaarlijkse neerslag bereikt gemakkelijk 1430 mm.

De Bin Kanyok worden omringd door de volgende etnische groepen: de Luba Kasaï, de Luba Shaba (Kalundwe), de Kete en de Lunda.

Daar de traditionele politieke structuur haar eigen aard grotendeels verloren heeft - vooral de uitwendige symboliek ervan - zijn tal van beschrijvingen in dit artikel een poging tot reconstructie van een groots verleden. Toch zullen we gebruik maken van de tegenwoordige etnografische tijd daar waar het nodig is. De Bin Kanyok leven gesplitst in twee autonome rijken die gescheiden zijn door de Luil-rivier. De koning van de westelijke Kanyok tijdens de eerste fase van mijn onderzoek (1970-1972) was Kabamb a Kabamb a Kabamb Kabuluk (gestorven in mei 1985). Hij was tevens provinciehoofd van Mulund a Cony a Mabij. Mijn onderzoek in westelijk Kanyok was minder intensief omdat het hof zich in een lamentabele toestand bevond.

De koning van de oostelijke Kanyok is Mwamb a Mwamb Kayey. Hij is het hoofd bij uitstek van het gehele rijk, maar ook administratief hoofd van de

Foto's P. WYMEERSCH

1. De slang is het hedendaags symbool van het etnisch bewustzijn van de Bin Kanyok. Kanyok betekent trouwens letterlijk "kleine slang".

provincie Mulund Kacisung ka Mat waar ik het grootste deel van mijn veldwerk deed (1).

De spil van het politieke leven van de Bin Kanyok is het koningschap en de status van de politieke waarnemers die zich rond de persoon van de koning bewegen.

Na een geografische en historische situering van de Bin Kanyok wordt in dit artikel een descriptief overzicht gegeven van de territoriale indeling van het rijk, nl. vanuit de kleinste eenheid, het dorp, tot de maximale eenheid, nl. de centrale macht van de koning.

Verder wordt aandacht besteed aan de plaats, de macht en de plichten van de vorst. De ceremoniële tooi van de koning komt eveneens aan de orde alsook de koninklijke wacht en de diverse regalia, waaronder de sacrale trom van de voorouders.

Nadien wordt de hofetiquette, de machtsopvolging, de overlijdensplechtigheden, de strijd om de opvolgingen en de intronisatie besproken. Aan de hand van een plan wordt de hoofdstad beschreven, o.a. het centraal gelegen koninklijk erf.

Tenslotte wordt er dieper ingegaan op de titels, de bevoegdheden en de plaats van de hoogwaardigheidsbekleders die in de hoofdstad hun functies vervullen. Om het politiek systeem te begrijpen is het noodzakelijk eerst de kleinste eenheid ervan te bespreken: de organisatie van het dorp.

2. DE TERRITORIALE INDELING VAN HET RIJK

2.1. De basisgemeenschap: het dorp

Het Kanyok-land wordt doorsneden door galerijwouden, rivieren en savanne-stroken. Palmbossen wijzen meestal op de nabijheid van een dorp, waarvan de publieke plaats gevormd wordt door een lange brede laan die aan beide kanten door een aantal erven is omzoomd. Iedere uitgebreide familie beschikt over een erf (2), gescheiden van de burens door een perceel groen. Achter de erven liggen het woud, de velden, de palmbossen en de onmisbare bron of rivier.

Voor de individuele bewoner is het dorp een permanente socio-politieke eenheid, hoewel het in feite uiterst beweeglijk en veranderlijk is. De samenstelling van de bewoners ervan verandert nl. doordat weduwen naar hun dorp terugkeren; meisjes weggaan wanneer ze huwen; mannen naar de steden trekken om werk te zoeken enz. De dorpsgemeenschap kan in theorie bestaan uit één lineage, maar meestal bestaat zij uit verschillende lineages of segmenten van een lineage. Het dorp wordt bijna altijd bestuurd door de oudste man van de

oudste ter plekke levende lineage of segment van een lineage. Hij is dan ook de chef bij uitsteking, bijgestaan door een aantal gerontocraten die erover waken dat zijn bevelen worden uitgevoerd. De chef en zijn raad vertegenwoordigen het dorp bij de directe hogere politieke instanties. De chef en de gerontocraten vormen ook een soort rechtscollege om de geschillen tussen leden van de verschillende lineages te beslechten. Zij komen zelden tussenbeide wanneer er geschillen zijn in één bepaalde uitgebreide familie (of segment van een lineage) tenzij natuurlijk het familiehoofd er uitdrukkelijk om verzoekt. In het algemeen trachten ze de geschillen op een niet-autoritaire wijze te regelen teneinde een oplossing te vinden die voor alle partijen aanvaardbaar is en die toelaat de vrede in de gemeenschap te herstellen. Overleven in een vijandig extern milieu maakt een solidaire gemeenschap noodzakelijk, waardoor geschillen in geringere mate voorkomen; weerspannige lui of recidivisten werden vroeger met ostracisme gestraft.

De chef wordt voor het leven benoemd en kan slechts afgezet worden in geval van tyrannie of slecht gedrag; zijn functie is niet strikt erfelijk. Hoewel zijn eerstgeboren zoon hem kan opvolgen, gebeurt het niet zelden dat een ander persoon gekozen wordt. Voor de keuze van een chef komen alle lineages in aanmerking, zodat er sprake is van een zeker "democratisch" principe, al blijft de lineagegrondbezitter de eerste in rangorde.

De chef draagt geen speciale zichtbare waardigheidstekens, maar verraaft zijn status door zijn gedrag; hij toont zich weinig energiek, doet zich wat seniel voor en stapt langzaam met wankelende pasjes.

2.2. Het sub-district, het district en de provincie

Het dorp is enkel een zeer locale politieke entiteit. Het wordt territoriaal ingeschakeld - ik geef nu een concreet voorbeeld - in de 'cilol cya Mwin Komb', d.w.z. in het sub-district van de Mwin Komb waarvan het hoofd de naam Komb draagt. Een sub-district omvat slechts enige dorpen.

Drie tot vier sub-districten vormen een district ('cilol cikeh'). De chef van een district ('mwin') is geen vertegenwoordiger bij de koning, maar bij het hoofd van de 'cilol munen wa mu kak'. De 'cilol cikeh' (letterlijk: kleine provincie) kan echter ook 'cilol cya Mwin Itond' heten, d.w.z. het district dat aan de bevelen gehoorzaamt van de Mwin Itond, hoofd van de 'cilol munen wa mu kak', in casu hier de provincie Itond. Ook hier is het ambt niet altijd strikt erfelijk al kiest men dikwijls een bloedverwant voor de opvolging. De provincieraad, de koning en de hoogwaardigheidsbekleders van de vorst ratificeren de keuze.

DILLEN (3) schrijft het volgende omtrent een overleden 'mwin' en zijn opvolging: "...het (zijn) de waardigheidsbekleders die zijn opvolger kiezen. Hun

2. Het hoofd van een traditionele Kanyok provincie, de "Mwin Cibuk Sabw", in ambtskledij. De "mwin" is eveneens hoofd van de rechtbank van de provincie wanneer er geschillen zijn tussen de distrikten en sub-districten (m.a.w. tussen de verschillende lineages).

kandidaat wordt altijd door het hoofd der Kanyoka aanvaard. De dag dat zij hun kandidaat bekend maken, geven zij het hoofd geiten en kippen; daarna blijft er nog de *BUSHINGA WA BUKALENGA* (4) te betalen; de prijs van dit ereambt wordt betaald door het schenken van een vrouw. Indien mogelijk moet deze de eigen dochter van de nieuwgekozene zijn. Op zijn beurt geeft het hoofd één zijner dochters of vrouwelijke familieleden aan de nieuwe *MUENA TSHILOLO* (4). Bij de dood van de *MUENA TSHILOLO* gaat het meisje terug naar het hoofd, maar deze behoudt de vrouw die hij ontvangen had."

Voor het bekleden van dit ambt worden twee criteria in acht genomen: de leeftijd (dus de genealogische diepte van de lineage) en de afstamming.

De 'mwin' is het hoofd van het provinciaal tribunaal wanneer er geschillen zijn tussen de sub-districten, m.a.w. tussen de verschillende lineages. Hij komt minder vaak tussen beide in de aangelegenheden van de dorpen, behalve in ernstige gevallen. Op politiek-administratief vlak geeft hij de bevelen van de koning door.

Er is een gradatie in macht tussen de 'bin' (enk. 'mwin'). Bij de oostelijke Kanyok bv. vindt men volgende zeer invloedrijke 'bin': Itond, Ngoy, Dit, Cilund, Katabay, Mukun, Cobob, Camb en Hamb. Hun macht en gezag spruiten voort uit het feit dat ze elk een gebied dat demografisch belangrijk is onder hun toezicht hebben. Alleen deze hoogwaardigheidsbekleders mogen als hoofdsieraad rode papegaaiveren en olifantenhaar dragen. Hun verplaatsingen gebeuren altijd in een draagstoel.

Na het overlijden van een 'mwin' wordt dus een opvolger gekozen. Voor de verkiezing kan zijn lineage, met de steun van zijn matrilaterale aanverwanten, een zekere propaganda voeren. Aldus aangeduid gaat de verkozene naar de koning, vergezeld van enkele ouderen uit het dorp die zijn ambt ceremonieel bevestigen. De nieuwe 'mwin' schenkt aan de koning ofwel een vrouw ofwel zes geiten als teken van onderwerping aan het supreme gezag. De koning geeft dan bevel aan een van zijn hoogwaardigheidsbekleders om de nieuwe 'mwin' met witte aarde in te wrijven, waarna deze een rituele dans uitvoert, de zgn. onderwerpingsdans.

De nieuwe 'mwin' keert vervolgens naar zijn hoofdplaats terug vergezeld van enkele hoogwaardigheidsbekleders van het koninklijk hof en van de trommelaar. Deze lieden moeten tegenover de bevolking bevestigen dat de keuze door de koning geratificeerd werd. Aan de rand van het dorp bespeelt de trommelaar zijn instrument. Wanneer de stoet vóór de woning van de voormalige 'mwin' is gekomen, gaat één der hoogwaardigheidsbekleders naar de plaats van de voorouderhutten en vernietigt ze op ceremoniële wijze. Eén van de hoogwaardigheidsbekleders zal deze voorouderhutten nadien herbouwen op de door de

3. Uitdrukking van rituele onderdanigheid van een man tegenover zijn "Mwin" of plaatselijk hoofd.

4. De vorst, hier in Mulund a Cony a Mabij bij de westelijke Kanyok, met vier vrouwelijke notabelen.

nieuwe 'mwin' aangeduide plaats, waar tevens een nieuw erf zal opgericht worden (5).

De 'bin' kunnen slechts door de vorst uit hun functie ontheven worden. Uitzonderingen op deze regel zijn de mwin Itond, mwin Museng, mwin Kalamb en mwin Hamb, m.n. hoofden die het koninklijk paleis hielpen bouwen. De koning kan ze slechts afzetten op de dag dat hij de hutten van de koninklijke voorouders op de sacrale plaats zal laten bouwen of herstellen.

3. DE CENTRALE MACHT: HET KONINGSSCHAP

3.1. Plaats, macht en plicht van de koning

De vorst is de mwin Kanyok bij uitstek. Hij is geen potentaat zoals men zou kunnen vermoeden, want meestal moet hij zich neerleggen bij de beslissingen van de hoogwaardigheidsbekleders van het hof.

De vorst wordt dus bijgestaan door de 'binemen' (of 'bamavul'), zijn steunpilaren. Het bestuur van het koninkrijk - we kunnen hier spreken van een bureaucratie - is immers niet zo gemakkelijk als men zou denken. Vooral in vroegere tijden was de koning bevreesd dat bepaalde lineages tegen hem in opstand zouden komen of een rivaal zouden steunen, zodat hij aangewezen werd op de hulp en de loyaliteit van de 'bin' en andere politieke gezagsdragers om de orde in de maatschappij te handhaven. Men mag ook niet uit het oog verliezen dat niet de 'bin' maar wel de hoofden van de dorpen de grondbezitters zijn. De koning en de 'bin' hebben slechts zeggingskracht over de grond voor zoverre het het belang van het ganse rijk en de coördinatie van de algemene politiek betreft.

Zoals in vele Afrikaanse maatschappijen is de kapitalisatie van vrouwen, het leven schenken aan vele kinderen, het sluiten van meerdere huwelijken een manier om de koninklijke macht te verstevigen en uit te breiden. Méér nog: de macht van de Kanyok is gevestigd op de politieke centralisatie; de competitie binnen de maatschappij; de steun van de matrilaterale aanverwanten die onmisbaar is voor het kunnen bestijgen van de troon. Noodzakelijkerwijze moet er een aantal alliantie-circuits tot stand komen.

De koning is ontegensprekelijk het belangrijkste personage van de maatschappij. Maar we mogen de 'mwan a but' (eerstgeboren zoon) en de 'mwady a vit dya luhit' (oorlogsvoerder) niet vergeten! We zien duidelijk dat er bij de Bin Kanyok een dubbel systeem van relaties bestaat: d.w.z. enerzijds een relatie georiënteerd naar de eigen maatschappij toe en anderzijds een relatie die naar de buitenwereld is gericht. Inderdaad, de koning is het symbool van de eenheid

van het volk en is diegene die de orde handhaaft; de 'mwan a but' en de 'mwady a vit dya luhit' zijn naar de externe wereld gericht en onderhouden een krijgsmacht voor het geval een gewapend conflict uitbreekt. De twee machten zijn elkaars tegengestelde, maar completeren zich uiteindelijk vermits ze gemakkelijk omgewisseld kunnen worden: de 'mwan a but' (buitenwereld, vijand) kan op een gegeven ogenblik koning (binnenwereld, volk) worden.

De koning, de hoofden en de hoogwaardigheidsbekleders tonen zich in het openbaar heel vaak als 'onschuldige' mensen. Wij zouden dit gedrag als volgt kunnen samenvatten: zij doen zich ouder voor dan ze in werkelijkheid zijn; de koning groet eerst een onderdaan; de hoogwaardigheidsbekleders beperken macht en gezag van de vorst; de koning eet op rituele wijze de eerste vruchten van de oogst; hij moet een hele reeks taboes naleven en hij moet op geregelde tijdstippen goederen schenken. Macht en gezag bij de Kanyok zijn tenslotte gevestigd op wat men de sociale ongelijkheden kan noemen: de vorst heeft bepaalde privileges o.a. recht op de jaarlijkse schatplicht, waarvan de opbrengsten hem overhandigd worden door de provincies. Indien hij als koning door het volk aanvaard wordt, betekent dit automatisch vrede en veiligheid. Als hij geëerd wordt omwille van zijn sacrale macht betekent dit vruchtbaarheid voor de mensen, de dieren en de velden.

Vergeleken met de typologie van VANSINA (6) die de Kuba en de Ashanti koninkrijken heeft geanalyseerd, zijn wij geneigd de Kanyok bij het type A te plaatsen en wel om volgende redenen: gecentraliseerde macht, gecentraliseerde administratie, gecentraliseerde jurisdictie, verschil in rijkdom en goederen, geen organisatie op basis van de familie en tenslotte militaire centralisatie. Maar sommige aspecten van de Kanyok maatschappij stemmen overeen met het type B van de geciteerde onderzoeker: de koning moet in naam van de gemeenschap offers brengen aan de voorouders en hij eet plechtig de eerste vruchten van de nieuwe oogst.

De koning leidt, zoals reeds gezegd, het bestuursapparaat dat de beslissingen van de hoogwaardigheidsbekleders uitvoert en is tevens verantwoordelijk voor de orde waardoor hij een eersterangsrol speelt in de magico-religieuze aangelegenheden. Hoewel het hier niet om een strikt goddelijk koningsschap gaat, zoals bij andere Zairese etnische groepen, is zijn leiderschap toch gebaseerd op de wil van de voorouders. Inderdaad, door het feit dat de koning aan het hoofd staat van zijn volk en rechtstreeks afstamt van koninklijke voorouders, is hij de aardse vertegenwoordiger van die voorouders en de tussenpersoon bij uitstek tussen levenden en doden.

Meér dan gelijk wie moet de vorst een aantal taboes naleven. Deze taboes zijn geen gewone etiquetteaangelegenheden maar zijn religieuze handelingen die

**5. Een van de vrouwelijke notabelen aan het koninklijk hof, met rituele beschik-
dering. Zij is gewapend met een traditioneel zwaard en voor haar staat de grote
dubbele sacrale klok.**

het volk van alle onheil moeten vrijwaren. Hij mag bv. geen maniokbladeren, witte en rode mieren, eieren, krabben of vlees van dikhuiden en katachtigen eten (7). Hij is verplicht met zijn vrouw de eerstelingen van de oogst ceremonieel te offeren en deze verplichting voltrekt zich in naam van de ganse gemeenschap. Aan dit opperste gezag beantwoordt een ideaal gedrag, uitgedrukt in de woorden 'bukaleng' of 'bu mwin kanyok' (8), letterlijk 'koningsschap'. Wij zijn van oordeel dat de betekenis ervan nog ruimer is: het slaat op het gezag van de koning, zijn aanzien, zijn wijsheid en zijn vitale kracht.

Als de koning soms toch, bewust of onbewust, bepaalde taboes overschrijdt, dan gebeurt zulks om zijn 'bu mwin kanyok' tentoon te spreiden en zelfs te vergroten. Deze 'bu mwin kanyok' bestaat immers uit een aantal polaire tegenstellingen: orde/wanorde, leven/dood, vruchtbaarheid/steriliteit, cultuur/natuur enz.

3.2. De ceremoniële tooi van de koning

Macht en gezag worden geconcretiseerd door een aantal uiterlijke tekens, waaronder de kledij van de vorst, bestaande uit volgende parafermalia: een hoofdtooi gemaakt met parels van verschillende kleur, vastgezet op een geraamte van gevlochten riet. De top ervan wordt versierd met rode veren van de grijze papegaai. De parels zijn aangebracht in geometrische motieven: ruiten, driehoeken en cirkels. De vorm van de hoofdtooi symboliseert de buffel (dit was het geval voor Kabamb a Kabamb a Kabamb Kabuluk). Een andere hoofdtooi (het geval van Mwamb a Mwamb Kayey) is versierd met acht fallische symbolen. De vorst draagt aan de linkerpols de koperen koningsarmband. Sommige lieden beweren dat die armband vroeger uit gedroogde en samengevlochten mensenpezen werd vervaardigd. Vervolgens draagt de koning een riem uit koeiehuid waarvan de haren niet verwijderd werden en die achteraan eindigt in de vorm van een lange sleep. Hij draagt eveneens een halssnoer versierd met luipaardtanden (soms krokodillentanden). Boog en pijlen, een pronkbijl en een lange staf, waarvan de basis vergeleken kan worden met een golfstick en waaraan een aantal cilindrische klokjes bevestigd zijn, vervullen zijn uitrusting. Meestal houdt hij ook een vliegemepper in de hand. Schuin over de borst draagt de koning een krans witte parels en aan de enkels zware koperen ringen. Aan zijn linkerzijde pronkt een zwaard. Alleen de vorst bezit een luipaardvel waarop zijn voeten rusten en draagt rond zijn middel een geweven en roodgeverfde lange lendenschort.

3.3. De koninklijke wacht

Tijdens de plechtigheden zit de koning op een speciaal krukje en wordt hij geflankeerd door twee gewapende vrouwen. Achter hem staat een tiental mannen dat de paleiswacht vormt, eveneens gewapend met geweren. Ze zijn gekleed in met belletjes versierde zebrahuiden en dragen een hoofdtooi versierd met pluimen; hun gelaat is met rode oker ingesmeerd. Terloops weze reeds vermeld dat deze lieden onder het bevel van de 'mwan a mwilomb' staan. Andere wachters daarentegen, de 'bin tusal', die belast zijn met de ordehandhaving aan het hof, staan onder het toezicht van de 'mfum a tusal'. De slaven ('bin mazemb') worden slechts ingezet bij zeer gevaarlijke situaties; zij staan onder het bevel van de 'kanyimb' en de 'mwady a mbal' (cfr. infra).

3.4. De persoonlijke regalia van de vorst en de sacrale trom van de voorouders

De koninklijke waardigheidstekens zijn uiterst talrijk en hebben een grote psychologische betekenis in het beklemtonen van het verschil met de buitenwereld, d.w.z. de vijand.

Benevens regalia die ook bepaalde hoogwaardigheidsbekleders mogen bezitten, is er een aantal tekens dat strikt persoonlijk zijn en de 'bu mwin kanyok' symboliseert. Alleen de vorst bezit de grote dubbele klok, waarvan de omtrekken wit geschilderd zijn. Deze sacrale klok mag slechts door een bijzonder personage worden geluid en dit op dagen van collectieve arbeid en van oorlog; deze klok, die twee tonen heeft, wordt van koning op koning overgeërfd. Daarnaast zijn er de koperen koningsarmband en hoofdtooi waarover we reeds gesproken hebben.

Tenslotte is er de sacrale trom van de voorouders. In het verleden werd deze trom ter gelegenheid van de machtsovername door een provinciehoofd, de 'mwin Mukun' vervaardigd. Volgens de overleveringen zou een lid van de Bin Mukun-groep zo'n trom voor de eerste maal hebben vervaardigd voor de koning Ilung a Ciband van Mulund Kacisung ka Mat. De Bin Mukun kunnen worden beschouwd als een van de oorspronkelijke en stichtende lineages van de Kanyok.

Zoals VERHULPEN (9) ook vermeldt, wordt de bodem van deze trom versierd met een mensenschedel, want ter gelegenheid van het maken van een nieuwe trom bij de bestijging van de troon eiste men de schedel van een toevallig gekozen slachtoffer (10). Ter gelegenheid van de investituur van Mwamb a Binen in 1918, kon de nieuwe vorst zich geen nieuwe trom laten vervaardigen

omwille van de Belgische aanwezigheid...

De trom wordt slechts eenmaal per jaar tevoorschijn gehaald om 's nachts bespeeld te worden. Bij die gelegenheid mag niemand buitenkomen vermits men veronderstelt dat de voorouders op het erf ronddwalen. Wie toch buitenkomt wordt aangezien als behekker.

In het verleden werd de trom na de dood van de koning neergezet op de tumulus van het graf. Met betrekking tot deze sacrale trom geeft VERBEKEN (11) ons enkele aanvullende details die overeenstemmen met mijn gegevens. Hij schrijft ondermeer het volgende:

"Ce tambour haut de 1,30 m à 1,50 m a ceci de particulier que le fond de la caisse de résonance est formé au moyen de la calotte d'un crâne humain. Voici comment on se produit le crâne nécessaire: après la mort du (roi) ... son successeur légitime devait aller résider un jour ou deux auprès de la tombe afin de rendre hommage au noble disparu et lui demander la protection de son esprit. (Ensuite) il envoyait sur chaque chemin partant du village, un parti ayant à sa tête un notable. La consigne pour chacun était de tuer le premier homme rencontré et de ramener sa tête, le corps était abandonné sur le chemin. Dès qu'un groupe avait apporté une tête les autres étaient rappelés à l'aide du ('cond'). Le même jour, le (roi) entouré de ses notables, partait dans le forêt et désignait un safoutier dont le tronc devait être transformé en tambour. Deux ou trois jours après, le sculpteur avait terminé et l'on fixait sans retard, au moyen de résine ('kamony') le crâne au fond du tambour. Une peau de chèvre était tendue à l'ouverture supérieure, et dès que l'instrument était complètement terminé, le (roi), en présence de sa cour, frappait un coup: le tambour gémissait profondément, l'ancêtre répondait à l'appel de son descendant."

Al deze waardigheidstekens worden bovendien concreet gesymboliseerd in het sacrale vuur dat onderhouden wordt ter ere van de voorouders (12). Het vuur mag nooit uitgaan en wordt daarom voortdurend bewaakt en onderhouden door de 'kanyimb'. Deze hoogwaardigheidsbekleder moet eveneens hard hout hakken, dat langzaam opbrandt.

3.5. De hofetiquette

Een laatste reeks koninklijke symbolen wordt gevormd door de handelingen die

deel uitmaken van de hofetiquette.

In zijn privéleven draagt de koning geen speciale klederen en parafernalia. Dan doet de koning zijn 'bu mwin kanyok' niet 'functioneren'; hij is een gewoon mens die van gedachten kan wisselen met ander mensen. Wanneer hij echter officieel in het openbaar verschijnt, wordt de etiquette eerder ingewikkeld. Alleen de koning mag met de vingers knippen wanneer hij iemands aandacht wil trekken. Wanneer hij een dorp bezoekt, zetten de vrouwen zich op handen en knieën en buigen het hoofd tot tegen de grond. De mannen plaatsen één knie op de grond en klappen in de handen. De vorst spreekt slechts via een tussenpersoon, een 'tolk'. Wie de koning in privé wil ontmoeten klapt in de handen, legt zich op zijn rechter zijde, de benen lichtjes opgetrokken en het hoofd op de grond.

4. DE MACHTSOPVOLGING

Wat gebeurt er met het bestuur van het rijk wanneer de koning te oud of ziek wordt, of onbekwaam is te regeren? Wat gebeurt er na zijn dood? In het verleden werd het bestuur van het koninkrijk waargenomen door de hoogwaardigheidsbekleders onder leiding van diegene die zij het meest bekwaam achten. Doorgaans was dat, en in zekere mate ook nog vandaag, de vice-koning of 'hyan muloh'. Zijn rol bestaat erin de 'lopende zaken' te regelen en te waken over de openbare orde.

4.1. De overlijdensplechtigheden

Wanneer de vorst stervende is, installeert men hem buiten het paleis tot de dood intreedt. Daarna wordt zijn lijk terug in het paleis gebracht voor ongeveer drie dagen. Al die tijd wordt geen officieel bericht van overlijden gegeven. Intussen gaat de medicijnman van de vorst de dubbele klok verbergen. Van zodra het bericht over de dood van de vorst officieus uitlekt, haasten de troonpretendenten zich naar het hof met het oogmerk zich meester te maken van de regalia, zodat in vele gevallen een gevecht tussen hen onvermijdelijk wordt.

's Anderendaags wordt met behulp van gewerschoten en het roffelen van de trom het overlijden officieel bekend gemaakt. Men begint dan op rituele wijze met de afbraak van het koninklijk hof. Ondertussen hebben de talrijke echtgenotes van de vorst de tijd gehad om hun bezittingen in veiligheid te brengen. Bovendien hebben de hoogwaardigheidsbekleders en de slaven het recht, alweer op rituele wijze, enkele dorpen te 'plunderen' teneinde een aantal goederen te verzamelen die in het graf van de koning zullen bijgezet worden.

Het is slechts op de vierde dag na de dood dat slaven het graf zullen delven op

Volgende getuigenis illustreert duidelijk de weerbaarheid van de politieke tradities bij de Bin Kanyok tegenover het moderne staatsgezag. Het fragment handelt over de troonsopvolging in Mulund a Cony a Mabij (westelijk Kanyok) en komt uit een seminariewerk van Matand Twileng, een Kanyok en één van mijn studenten aan het College voor Ontwikkelingslanden (R.U.C.A.)

"... par son arrêté départemental de mars 1975, portant sur l'organisation du pouvoir coutumier, le ministre de l'intérieur (commissaire d'Etat à l'Administration du Territoire) demandait à ce que les chefs coutumiers très vieux ou illettrés soient secondés ou remplacés dans leur fonction par les chefs de collectivités intellectuels nommés par l'Etat (...). L'interprétation de ce texte de loi a semé du désordre et de la confusion un peu partout (...). A Kacisung, la situation est relativement calme. A Mulund, Kalend Tambw a été nommé pour remplir les fonctions d'Etat. Assoiffé du pouvoir, au lieu de se limiter aux fonctions lui confiées, il a essayé de faire voir au chef Kabamb qu'il est seul reconnu par l'Etat et que lui n'avait plus de pouvoir (...). Il s'est érigé en dictateur en exigeant à la population des taxes impossibles (...), il a fait torturer les gens, fait emprisonner les uns dans le but de mâter tout esprit d'opposition. Quant au chef Kabamb lui-même, Kalend Tambw l'a fait arrêter à maintes reprises, cherchant à l'éliminer par les fétiches. Ces manoeuvres ont continué jusqu'au moment où un contingent de militaires a été envoyé chez le chef Kabamb, pour l'arrêter. Ces militaires l'ont battu fortement (...). A sa mort les notables de Ngoy chargés d'introniser le nouveau roi n'ont pas voulu entendre parler de Kalend Tambw. Ils ont investi un jeune prince du nom de Kamuz. Le jeune prince intronisé n'arrive pas à régner sur son royaume car contrecarré par Kalend Tambw. Ce dernier soutenu sournoisement par certains politiciens du régime s'est érigé en dictateur. Il a tellement fait souffrir la population à telle enseigne que certains villages comme celui de Ngoy ont été brûlés sous prétexte d'insoumission au chef. La situation est loin de s'améliorer car le jeune prince intronisé par les notables est en exil à Mbuji Mayi (...)."

MATAND TWILENG, 1989 - L'organisation du pouvoir traditionnel chez les Bin Kaniok. Séminaire d'approche culturelle et sociologique du Tiers-Monde, Université Antwerpen, Collège pour les pays en voie de développement, blz. 23-24.

de sacrale plaats van de voorouders. Op diezelfde dag wordt het stoffelijk overschot van de vorst weer naar buiten gebracht. In plaats van via de hoofdingang naar buiten te komen, passeert men door een nieuwe opening in de omheining van het erf. Als de stoet bij het graf komt, wordt de overleden koning binnengedragen in een voorlopige hut, waar hij één dag en één nacht blijft. In het verleden brak men de ledematen van enkele slaven en van enkele van zijn weduwen die hun diensten aan de vorst moeten verlenen in het hiernamaals. Tegenwoordig slacht men een dozijn bokken die, nadat ze in grote potten werden gaargemaakt, in het graf worden bijgezet.

De volgende dag, zeer vroeg in de morgen, dalen de naaste familieleden met het lijk in het graf en zetten het bij in een ligzetel. Vóór het lijk plaats men een aantal ivoren slagstanden. De weduwen van de vorst worden onder de bescherming gesteld van twee hoogwaardigheidsbekleders, de 'bwan a mutomb' en de 'mwady a mbal', tot de investituur van de nieuwe koning. Rond het graf worden in een cirkel ananassen geplant. Enkel de lieden van koninklijke bloede mogen van de vruchten eten. Een jaar na de dood, wanneer het voorlopig graf door de weersomstandigheden is beschadigd, bouwt men op de ingang een tumulus met daarover nog eens een groot grafmonument, 'kaselel' genaamd. Van dan af wordt het koninklijk erf verlaten en de natuur herovert wat de mens haar heeft ontnomen.

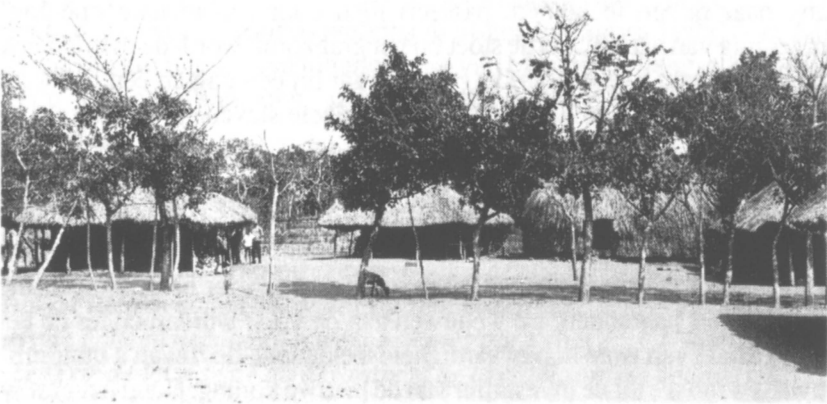
Voor de gewone man duurt de rouwperiode één jaar. Wanneer het een vorst betreft, dragen zijn weduwen de rouw gedurende acht dagen, dit om aan de opvolgers de kans te bieden zo vlug mogelijk in het bezit te komen van de regalia. Men vindt hier nogmaals het idee van de continuïteit van het koningschap terug. Inderdaad, niets mag onderbroken worden. Op het einde van deze rouwperiode, tijdens dewelke niemand rouwtekens draagt, worden alle vrouwen aan een zuiveringsritueel onderworpen.

4.2. De strijd om de opvolging

Tijdens zijn leven duidt de vorst de man aan die hij het meest geschikt acht om hem op te volgen, met name een jongere broer, een zoon of een patrilaterale neef.

Volgens de mondelinge overleveringen hebben de eerste tien koningen rechtstreeks hun vader opgevolgd. Sinds onheugelijke tijden, en dus ook vandaag de dag, is dat niet meer het geval.

De troonpretendenten zijn vooral de 'hyan muloh' en de 'mwan a but' voor zover ze zich kunnen 'voorbereiden' zoals de Kanyok plegen te zeggen, dit wil zeggen indien ze de steun verwerven van hun matrilaterale aanverwanten. Dit vergt enige commentaar. De Kanyok zijn uitgesproken patrilineair. Door tussenkomst

6. Binnen het koninklijk erf: zicht vanuit de palaverplaats (Cihang cya Cidy) op de slaapplaats van de vorst (Cihang cya Cilal).

7. Op de slaapplaats, de indrukwekkende rieten paleishut (Kalomb) van de vorst Mwamb a Mwamb Kayey.

van zijn vader en van zijn moeder is het individu in twee verwantengroepen ingelijfd, namelijk langs vaderszijde ('kwa ku ba tat') en langs moederszijde ('kwa ku ba mam'). Het is in de eerste groep dat hij zijn lineage-verwantschap ontvangt. Met de tweede groep onderhoudt het individu lossere relaties. BEGUIN (13) beweert terecht dat het oudste substraat van de Kanyok op een matrilineaire structuur gebaseerd is. Dit stemt overeen met onze stelling dat de Kanyok kunnen geplaatst worden - wat de politiek betreft - tussen het patrilineair en matrilineair regime, zonder echt bilateraal te zijn. THEUWS (14) beweert dit trouwens ook voor de Luba Shankadi, buren van de Kanyok. Maar zoals we ook schreven bestaat er een soort 'verkiezing' met een dubbel doel. In de familie langs vaderszijde van de toekomstige koning zijn er dikwijls onenigheden en twisten over de troonopvolging. Indien een kandidaat zijn aanverwanten langs moederszijde 'gunstig kan stemmen', zullen ze hem steunen bij zijn kandidatuur. Deze steun wordt niet uitsluitend door vriendschap maar ook door eigen belang ingegeven. En dit is begrijpelijk, want als hun kandidaat koning wordt, zullen zij zijn hoogwaardigheidsbekleders worden. Zelfs na de dood van de vorst zijn de kansen van de 'hyan muloh' nog niet verzekerd. Hij moet immers rekening houden met de medicijnman van de vorst. Ook al is de 'hyan muloh' de uitverkorene van de vroegere koning, dan is hij nog niet de uitverkorene van het volk. Daarom voelt de medicijnman zich niet altijd met hem verbonden. Van zodra hij enige ontevredenheid ziet bij het volk zal hij de koninklijke waardigheidstekens niet overhandigen aan de kandidaat-koning. Indien de troonpretendenten elkaar te lijf zouden gaan, kan niemand de medicijnman kwaad berokkenen, want hij alleen weet waar de verborgen regalia zich bevinden.

5. DE INTRONISATIE

In het verleden beslisten de wapens of de wijsheid over het lot ! Het moet echter aangestipt worden dat vandaag de dag de tussenkomst van de voorouders nog altijd een grote rol speelt vóór de troonsbestijging van de vorst. Inderdaad, de hoogwaardigheidsbekleders moeten in de broesse een stervende of gestorven leeuw of luipaard vinden, of om het even welk dier dat door deze katachtigen gedood werd. Zonder dit teken van de voorouders kan een nieuwe kandidaat nooit de troon bestijgen.

5.1. De investituur in de legendes

In grote lijnen komt één van de legendes die ik optekende op het volgende neer: "Aangekomen op de plaats van de wijding legden de hoogwaardigheidsbekte-

8. De vorst van de oostelijke Kanyok, Mwamb a Mwamb Kayey met parafermalia. Zijn hoofddekstel, met fallische symbolen, is typisch voor de oostelijke Bin Kanyok.

9. De vorst, Mwamb a Mwamb Kayey met zijn belangrijkste vrouwelijk notabelen. Overeenkomstig de traditionele voorschriften rusten bij plechtigheden de voeten van de vorst op een luipaardvel.

ders (dit wil zeggen 'ilung a mbiy', 'shingahemb', 'inabanz' en 'inawman') gevlochten matten op de plaats van een uitgedroogde poel en daarop legden ze vlees en vis. Het geheel werd bedekt met de dubbele klok die met witte aarde werd ingewreven. Aanroepingen en gezangen smeekten de geesten der afgestorvenen ter hulp. Enige tijd later borrelde water uit de grond en alle voorwerpen die men daar had neergelegd begonnen te drijven. Een tiental vogeltjes, 'tubudy' genaamd, zetten zich neer op het hoofd van de koning en op de dubbele klok. Dit was hét teken dat hij de uitverkorene was. Met het water zuiverde men de nieuwe vorst en de dubbele klok."

Een andere versie verhaalt ons dat wanneer de poel vol water was, er een slang met rode kop opdook (15). De koning moest in het water gaan om het dier te vangen. Op dat ogenblik verschenen zijn voorouders die hem raad verstrekten.

5.2. De ceremonie van de investituur

De uitverkorene wordt naar de broesse geleid om er een plaats aan te duiden waar zijn hoofdstad zal worden gebouwd. De architect belast met de aanleg ervan laat eerst op de aangeduide plaats een hut oprichten waarin men de koning binnenleidt en een luipaardsvel aan het hoofdeinde van het bed hangt. De toekomstige koning eet niets anders dan rauwe maniok, licht geroosterd vlees en drinkt slechts palmwijn. Hij wordt terug een deel van de natuur ! Hij mag geen enkel gerecht eten dat met water is gereedgemaakt. Hij leeft uitsluitend in zijn kleine hut.

De architect zal pas het koninklijk erf bouwen op de dag dat één der vrouwen van de vorst een kind zal gebaard hebben.

Eens dat het erf voltooid is, moet de koning vasten en mag hij zich niet wassen. Een aantal chefs moeten hem onderwerpen aan een aantal taken om na te gaan in welke mate hij een goed vorst zal zijn. Aldus wordt hij, met een koord om de hals, verplicht de ruimte vóór zijn hut te reinigen en hout te sprokkelen. De opdrachtgevers hiertoe zijn de volgende chefs: 'Mwin Kabej', 'Mwin Ibol', 'Mwin Kavung', 'Mwin Cihemb' en 'Mwin Cihol'. Zij worden nog altijd beschouwd als de oude meesters over het land en zijn het levend symbool van de ontmoeting met de legendarische prinses Citend die de impuls gaf om het Kanyok-rijk te stichten. Hun voorouders namen deel aan de investituur van de eerste Kanyok-vorst, Shimat, zoon van Citend. Na al deze beproevingen, bekleeden de zes samengeroepen chefs de uitverkorene met een witte lendeschort en brengen hem tot bij de sacrale poel der voorouders die gevuld is met aqua lustralis. Aan de rand van de poel gekomen, werpt de 'Mwin Kabej' een witte parel in het water en nodigt de vorst uit die te zoeken. Wanneer deze hem terugvindt, gaat hij in de ogen van allen door als de enige en echte uitverkorene.

WOONPLAATS VAN DE INWONERS VAN DE HOOFDSTAD

1. Cikal a Mwady
2. Mukaleng Mwady
3. Ntemen
4. Cot
5. Mwady a Vit
6. Diem Munen
7. Fwamasend
8. Citokony
9. Cikal cya Dibul
10. Kalul Munen
11. Ndalamumb
12. Banz Mukody
13. Hyan Mutomb
14. Ntalaj
15. Bwan a Mvuby
16. Mwady Kasanz
17. Hyan a Ngoy
18. Shabanz Mukeh
19. Bwan a Ngabw
20. Kambw
21. Fwamasend wa Cyash
22. Mwady a Museng dya Mazemb
23. Cikal dya Mazemb
24. Ilung a Mbiy
25. Mwan a But
26. Kabw Kantand
27. Bin Cikal
28. Fwabiseb
29. Kalal Kamat
30. Balungat
31. Bin Mund
32. Kakuk
33. Mbal a Kanyok
34. Matak
35. Kanahumby
36. Mfum a Mbal
37. Mwady a Mbal
38. Fwasal & Bin Tusal
39. Ma Kabedy
40. Balungat
41. Ban ba Muloh
42. Bin Bwand
43. Inabanz
44. Cyendesh
45. Balungat
46. Mwan a Mwilomb
47. Hyan Muloh
48. Bwan a Mutomb
49. Fwaban
50. Diem Mukeh
51. Shabanz Munen
52. Kamundak
53. Kalul Mukeh
54. Shingahemb
55. Shamang
56. Inamwan dya Ntand
57. Kalungwij
58. Bwan
59. Kangomb & Bangomb
60. Lomb
61. Bin Lomb
62. Dibul & Nzub a Bakish (of Hibul)
63. Inamwan dya Cihang
64. Kabel
65. Kalamy
66. Bakaj a Cihang
67. idem

Men brengt hem vervolgens naar zijn hut terug waar hij, wachtend op een zuiveringsritueel, viermaal rond zijn erf gaat. 's Avonds neemt de 'Mwin Kajeb' de dubbele klok en gaat naar de poel waar hij water schept. In het voorlopige kamp teruggekomen, zuivert hij de vorst en overhandigt hem de dubbele klok. Nadien gaat de koning naar de plaats der voorouders waar hij enkele dansen moet uitvoeren. De koning is terug een deel van de cultuur geworden !

6. DE HOOFDSTAD

Na de intronisatie wordt er dus telkens een nieuwe hoofdstad gebouwd. Deze hoofdstad moet overeenkomstig de traditie opgetrokken worden in de omgeving van één van de twee sacrale bergen, dit wil zeggen in Mulund Kacisung ka Mat (oosten) ofwel in Mulund a Cony a Mabij (westen). Deze twee regio's worden gescheiden door de Luilrivier die tevens de grens vormt van de twee autonome rijken.

In feite gaat het hier om een geval van 'itinerante hoofdstad', een bekend Afrikaanse methode om de verzwakking van het rijk tegen te gaan.

6.1. Het koninklijk erf of 'cihang cya mukaleng'

Centraal in de hoofdstad ligt het koninklijk erf. De omheining van dit erf bestaat uit een aantal aangeplante bomen van welbepaalde soorten. Deze bomen worden met stokken en riet tot één grote palissade samengevlochten, waardoor een afsluiting ontstaat die het erf aan het oog van nieuwsgierigen onttrekt. We moeten echter opmerken dat deze afsluiting slechts na tien regeringsjaren mag opgetrokken worden.

Het erf bestaat uit vier ineenlopende delen: de ingangplaats ('cihang cya inamwan'), de palaverplaats ('cihang cya cidy'), de slaappleats ('cihang cya cilal') en de keukenplaats ('cihang cya mbal').

Het koninklijk verblijf of paleis is een grote bijenkorfvormige rieten hut. De nok ervan vormt een fallisch symbool en is vervaardigd uit geometrisch gevlochten rietstengels. De bodem van de hut wordt 70 cm hoger dan de begane grond aangebracht. De vorst moet dan ook met een laddertje in zijn paleis klimmen. Om de tien jaar moet hij bovendien de aarden vloerbekleding nog laten verhogen. Aan de binnenkant van de hut zijn de wanden behangen met fijn gevlochten matten. Binnen dit spacieuze vertrek, waar men enkele regalia aantreft, is een tweede hut opgetrokken in de vorm van een kubus. Deze binnenhut, ook volledig in riet, bevindt zich op een tweede aarden verhoog, een halve meter hoger dan het eerste. Ze vormt de eigenlijke slaapkamer van de vorst. Het paleis heeft een vooringang en een achteringang, zodat de koning ook

rechtstreeks naar de keukenruimte kan.

6.2. De koninklijke maaltijden

De spijzen van de vorst worden bereid door zijn jongste vrouwen maar onder leiding van de vier hoofdvrouwen. Het toezicht op de sacrale keuken wordt toevertrouwd aan de 'ma kabedy' en de 'mfum a mbal'. De functie van deze laatste is niet geslachtsgebonden. Hij of zij is verantwoordelijk voor de keuken, waakt over de gebruiksvoorwerpen en de zuiverheid ervan.

Vrouwen die hun maandstonden hebben, mogen geenszins het voedsel voorbereiden en evenmin de keuken betreden. Indien een van hen toch de keuken zou betreden, dan dienen zij en de vorst zich te onderwerpen aan een rituele zuivering. Met behulp van speciale bladeren en aqua lustralis wrijft men alle voorwerpen van de keuken in en wast men zich.

Vooraleer de keuken te betreden moet elke vrouw zich tooien met ape- en luipaardvellen. Een hoogwaardigheidsbekleder, de 'shamang', wordt belast met het opsluiten van de vrouwen in de keuken en met het toezicht gedurende de ganse voorbereiding van de schotels. Een onbevoegde in de keuken wordt verdacht van slechte bedoelingen jegens de koning en werd vroeger met de dood bestraft. Gedurende de ganse bereiding van de maaltijd heerst er een complete stilte. Om zich verstaanbaar te maken volstaat het met de vingers te knippen of de keel te schrapen.

Na de bereiding van het voedsel opent de 'shamang' de deur. Eén van de vrouwen knipt dan met de vingers als teken dat er weer gepraat mag worden. Ze neemt ook een speciaal blad, spuwt erop en legt het op een daartoe voorziene steen. De Kanyok noemen dit ritueel 'kufil bumam'. Het is dan de beurt aan de 'shamang' om van elke schotel te proeven en de persoonlijke fetisjen van de vorst uit te stallen. Vervolgens wordt deze laatste uitgenodigd te eten. Terwijl een orkest van xylofonen en trommen speelt, eet de vorst alleen.

7. TITELS EN BEVOEGDHEDEN VAN DE HOOGWAARDIGHEIDSBEKLEDERS VAN HET KONINKLIJK HOF

Zoals in vele delen van Afrika zijn er bij de Kanyok volgende sociale klassen: de adel ('bakaleng'), de vrije mensen ('ban a kanyok') en de slaven ('bahik'). Men behoort tot een van de sociale klassen door geboorte. Slaven en vrije mensen kunnen van de ene naar de andere klasse overgaan: de slaven kunnen zich 'vrij kopen'; de vrije mensen kunnen tot slaven vervallen. Bovendien zijn deze klassen niet hermetisch endogaam: lieden van adel kunnen met slavinnen huwen.

10 en 11. De twee "Diem" of ministers van de vorst Mwamb a Mwamb Kayey, in ambtskledij.

De slaven onderscheiden zich van de overige burgers door het feit dat men ze met geen enkele familie kan verbinden. Toch kunnen sommige slaven hoge functies uitoefenen wegens hun neutrale positie daar ze tot geen enkele lineage behoren. Ze worden dan 'bin mazemb' of 'ban ba ngol' genoemd, dit wil zeggen 'de kinderen die een gordel in zebrahuid dragen'.

De sociale klassen onderscheiden zich door uitwendige tekens. De adel draagt een aantal regalia terwijl, althans in het verleden, de slaven verminkt worden aan één oor.

De adel geniet van speciale voorrechten die verbonden zijn met de politieke structuur van de etnische groep. Zoals we zullen zien, zijn het niet de enigen die een bevoorrechte functie kunnen uitoefenen. De vrije mensen genieten een statuut dat ik als 'normaal' zou beschouwen. Ze hebben geen speciale verplichtingen, dragen geen enkel teken dat hun statuut bepaalt en genieten ook geen bijzonder voorrecht.

De Kanyok hebben ook 'klanten' (soms van vreemde etnische groepen). Zij mogen nooit tussen beide komen in de aangelegenheden van dorpen waar ze wonen; ze worden 'bin bulund' genoemd.

7.1. De hoogwaardigheidsbekleders volens hun origine

De mensen die zich bij uitstek aan de politiek interesseren behoren tot twee categorieën: op de eerste plaats de adel maar daarnaast ook de hoogwaardigheidsbekleders van niet-koninklijke bloede. Men noemt ze evenwel allen 'bamavul' of 'binemen'. Men kan ze als volgt onderverdelen:

- binemen bin cis cya bukaleng: de notabelen van koninklijke bloede;
- binemen bya bikaj: de vrouwelijke notabelen van koninklijke bloede; (Deze vrouwen zijn raadgeefsters bij hele kritieke situaties. Wanneer de koning afwezig is mogen ze niet eten en is hun huis op een speciale manier versierd: twee stokken rusten tegen de dakbedekking langs weerskanten van de ingang. Zijzelf dragen een gordel bestaande uit speciale planten.)
- binemen kabiy bin cis bukaleng: de notabelen die niet van koninklijke bloede zijn.

De koning kan elke hoogwaardigheidsbekleder die een zware fout tegen de bestaande traditie heeft begaan, ontslaan. Bovendien valt het einde van de taak van een hoogwaardigheidsbekleder niet altijd samen met het einde van het koningschap. De nieuwe vorst zal nochtans wel altijd een nieuwe 'kalul' kiezen

(cfr. infra). Al de titels worden door de koning uitgereikt. In principe duurt het ambt van de notabele levenslang. Merkwaardig is wel dat iemand die een titel heeft, niet meer kan verhogen in graad. Dit schakelt rivaliteit en competitie tussen de hoogwaardigheidsbekleders nagenoeg volledig uit. Wanneer een persoon door de koning benoemd wordt voor een functie aan het hof, moet eerstgenoemde een aantal goederen schenken en dikwijls ook een vrouw. Deze gewoonte laat de vorst toe zich een groot aantal vrouwen aan te schaffen en dus ook alianties te sluiten met vreemde lineages.

In het woord hoogwaardigheidsbekleder moeten we onderscheid maken tussen notabelen en niet-notabelen. Een schema zal dit verduidelijken.

	NOTABELEN	
Koninklijke familie	Burgers	Slaven
Mwan a but Kalul Ilung a mbiy Inawman Shingahemb Inabanz Fwaban Kalul dya mund Inawman dya ntand Kadish Ntalaj	Fwamasend Cikal Ndalamumb Hyan a ngoy Cyabanz Kanahumby Shamang Shabanz	Fwamasend

NIET-NOTABELEN		
Koninklijke familie	Burgers	Slaven
Kabw kantand Citokony Bwan a mutomb Hyan muloh Bin mund Tit Lukay Mwan a mukaleng Ma kabedy Mukaleng mwady Cikal a mwady Ntemen Cot	Mwady a vit Diem Banz mukody Fwabiseb Bwan a ngabw Kalal kamat Lomb Bin Bwand Mfum a mbal Wakutum Fwabakeh Mwady kafund Bin luhit	Mwady kasanj Kambw Mwady a museng Mwady a mbal Kalungwij Bwan Bin bwand Cyendesh Bin cikal Mfum a mbal Bin mund a cikal Kalamy Kabel Shamang Ka cob Fwasal Mfum a nzol Bwan a lumemb

De hoogwaardigheidsbekleders hebben volgende kentekens: de lange staf, 'mukamb' genaamd; de gekleurde lendeschort versierd met horizontale strepen; de vliegemepper; het lange mes; de pronkbijl en tenslotte het hoofddekseel versierd met witte of bruine veren.

8. SITUERING VAN DE HOOGWAARDIGHEIDSBEKLEDERS (ZIE PLAN) EN HUN RESPECTIEVELIJKE FUNCTIE

Op de vier hoeken van het koninklijk erf vindt men, in miniatuur, de erven van de vier eerste vrouwen van de vorst, nl. de 'mukaleng mwady' <2>, de 'cikal a mwady' <1>, de 'ntemen' <3> en de 'cot' <4>. De laatste hebben in tegenstelling tot de andere talrijke vrouwen van de vorst, enkele officiële rollen te vervullen, o.a. het bereiden van het eten. Zij zijn natuurlijk ook de intieme raadgeefsters die eveneens aan bepaalde magico-religieuze rituelen moeten deelnemen. Deze vier eerste vrouwen hebben een aantal jongere vrouwen in dienst, die het huishoudelijk werk voor hen verrichten.

Zoals we op het schema zien, zijn er binnen het hof zelf en meer bepaald in de 'slaapplaats' ('cihang cya cilal'), een reeks hutten <66,67> die bezet zijn door de favoriete en meestal heel jonge vrouwen van de vorst.

Alle vrouwen, met uitzondering van de vier eerste vrouwen van de vorst, moeten in een speciaal hutje bevallen en er vertoeven tijdens de menstruatie.

Langs beide kanten van het koninklijk erf zijn er twee lange straten: de zogenaamde 'kacing ka balund' of de straat van de vrouwen die nog geen kinderen hebben en de 'kacing ka balel' of de straat van de vrouwen die kinderen hebben. Langsweerskanten van die straten treffen we de woonsten van de personaliteiten die in de hoofdstad werkzaam zijn aan. Ook achter het erf liggen nog woningen.

8.1. De hoogwaardigheidsbekleders van de 'Kacing ka balund'

Allereerst vinden we er de 'mwady a vit' <5> (of ook 'mwady a vit dya luhit' genaamd). Het is een Kanyok die de functie van minister van verdediging uitoefent. Hij beveelt de 'basalay', de troepen van het hof. Hijzelf neemt persoonlijk deel aan de gevechten. Hij voert de strijd met behulp van uitgekozen officieren. Hij moet zich evenwel verantwoorden tegenover de 'mwan a but' <25>

De 'diem munem' <6> is in oorlogstijd de persoonlijke bode van de koning.

Dichtbij de sacrale plaats van de voorouders, de 'dibul', is de 'fwamasend' <7> verantwoordelijk voor de hofsmidse.

De 'citokony', een mogelijke troonpretendent, is een zoon of zelfs een kleinzoon van de koning.

De 'cikal cya dibul'(9) is de oudste van de notabelen en tevens hofbewaker tijdens de afwezigheid van de koning. Hij oefent deze functie uit op dezelfde manier als de eerste vrouw van de vorst.

Een van de belangrijkste raadgevers van de vorst is de 'kalul munen'<10>, steeds een oom langs moederszijde van de koning. Hij is de bemiddelaar tussen de vorst en het volk. Om bijvoorbeeld audiëntie bij de koning te bekomen, moet men noodzakelijkerwijs langs hem passeren. DILLEN (16) schrijft het volgende over de 'kalul munen': "Wilde men hem roepen, dan kon men op de signaal-trommel volgende formule laten slaan: *mwana mufue, wabutula a mfumu, wikula a bupika* (17), gij die als een dood kind waart (zonder betekenis, verzwegen: door uw zuster) hebt gij het hoofd gebaard, uw slavermij (uw niets zijn) is nu gedaan (omdat gij een groot heer zijt geworden)."

Aan de andere kant van het koninklijk erf leeft de 'kalul mukeh'<53>, een oom langs vaderszijde van de vorst. Hij krijgt deze titel voor zover hij geen mannelijke afstammeling heeft. Dit is zeer begrijpelijk, daar een zoon (een neef van de koning dus) een geduchte mededinger voor het koningschap zou kunnen worden. Dergelijke oom als notabele zou de koning nooit kunnen vertrouwen.

Wanneer de koning zijn bezoek aan het rijk onderneemt; wordt hij vergezeld door de 'banz mukody'<12>, de 'hyan mutomb'<13>, de 'hyan a ngoy'<17> en de 'ndalamumb'<11>.

Na de eerste regens van het nieuwe seizoen is de 'bwan a mvuby'<15> verplicht het hof schoon te vegen, waarvoor hij als tegenprestatie goederen van de vorst ontvangt.

De 'mwady kasanj'<16> is de verantwoordelijke voor de xylofoonspelers die de maaltijden van de koning opvrolijken. Hij mag tevens de heldendaden van de vorst verheerlijken en zijn genealogie reciteren.

De 'shabanz mukeh'<18> is verantwoordelijk voor de orde en de netheid van het hof en dient zich te schikken naar de bevelen van de 'mukaleng mwady' en de 'mwan a but'<25>.

In geval van rebellie zendt de koning zijn geheime bode of 'bwan a ngabw'<19> naar de opstandige chef. Overeenkomstig de traditie mag deze bode nooit gebod worden.

12. De "Ilung a Mbiy" of persoonlijke raadgeefster van de koning. Hier met "mannelijke waardigheidstekens". Bemerkt ook de klokjes die ze draagt.

Tijdens zijn verplaatsingen in de hoofdstad wordt de vorst steeds van nabij gevolgd door zijn persoonlijke lijfwacht of 'kambw' <20>.

De 'fwamasend wa cyash' <21> is de onderchef van de koninklijke smidse.

De 'shamatumb' of trommelaars van de oorlogstrom staan onder leiding van de 'mwady a museng dya mazemb' <22> en de 'cikal dya mazemb' <23> is het hoofd van de 'bin mazemb'.

De 'ilung a mbiy' is zoals de 'mwan a but' <25>, de persoonlijke raadgeefster van de koning. Zij is een dochter van een overleden vorst.

De term 'mwan a but' kan letterlijk vertaald worden als 'de eerste' of 'de voornaamste'. Daar hij tot de koninklijke familie behoort, wordt hij beschouwd als de oudste zoon van de heersende vorst. Hij is het in feite niet, maar hij is wel de oudste zoon van een overleden koning, iemand die dus de troon door bepaalde omstandigheden nog niet heeft kunnen bestijgen. Hij is de leider van de notabelen en hoofd bij uitstek van het hof.

De verantwoordelijke voor de veiligheid van het rijk is de 'kabw kantand' <26>, eveneens een koningszoon. Hij bindt de strijd aan en wordt geholpen door zijn officieren, namelijk de 'cimakind', de 'cilond' en de 'lomb' <60>. Hij is de enige hoveling die in een typische rieten hut ('nzub wa maleng') woont (18). Zijn titel is afgeleid van twee naamwoorden: van 'kabw', verkleinwoord voor steen, en van 'ntand', dat streek betekent. De grenzen van het Kanyokrijk waren destijds door stenen torentjes aangeduid.

Achter de woning van de 'bwan a mvuby' (15) leeft de 'ntalaj' (14) wiens functie erin bestaat het hof netjes te houden. Na de regens neemt hij een aantal matten en spreidt ze uit op de 'dibul', de sacrale plaats van de koninklijke voorouders. Samen met zijn vrouw voeren ze rituele dansen uit die de vrede over het rijk beogen. Van de koning krijgen ze een geit als tegenprestatie.

In de nabijheid van de 'shabanz mukeh' <18> vinden wij de woningen van de twee 'fwabiseb' <28>, de meesters-leerlooiers. Zij hebben als taak het bewerken van leeuwen- en luipaardehuiden.

Tenslotte vinden we, afgezonderd van de 'cikal dya mazemb', de 'kalal ka-

mat'<29> die verantwoordelijk is voor de wapens.

Aan de overkant van de 'kacing ka balund' staat er ook een rij woningen. Het zijn de woningen van de vrouwen van de vorst die nog geen kinderen hebben gebaard. Ook zij worden uiteraard als 'balungat'<30> beschouwd, dit wil zeggen als hofdames. In diezelfde rij wonen ook een aantal kinderen van de vorst, de 'bin mund<31>'.

8.2. De hoogwaardigheidsbekladers aan de achterkant van het koninklijk erf

De 'kakuk'<32> is een slaaf en manusje van alles. Zijn woning wordt gevolgd door die van de 'mbal a kanyok'<33>, de kok van de bezoekers. De keuken is van hetzelfde type als de koninklijke keuken <19>. De verantwoordelijke voor die keuken is een slaaf, 'matak'(34) genoemd. Letterlijk betekent dit achterwerk met de connotatie van 'weinig waarde.

Enigzins van deze gebouwen afgezonderd, vinden we de 'kanahumby'<35>, de 'mfum a mbal'<36> en de 'mwady a mbal'<37>. De eerste houdt toezicht op de 'dijib dya mwanz dya muloh', de bron waaruit men water put dienstig voor de bereiding van het voedsel van de vorst. De man deelt deze taak met een van de dochters van de koning. De tweede is, zoals zijn naam aanduidt, verantwoordelijk voor de keuken van de koning. De functie kan door een man of een vrouw, in dit geval dan een dochter van een 'mwin mazemb' of slaaf, uitgeoefend worden. De derde tenslotte dient tussen te komen wanneer de vijand het erf van de koning zelf binnenvalt.

8.3. De hoogwaardigheidsbekleders van de 'kacing ka balel'

De 'fwasal'<38> is de hoofdopzichter van de slaven die de 'bin tusal'<38> genoemd worden.

Wanneer een van de vrouwen van de vorst een meisje baart dat het eerste is na de bouw van de hoofdstad, zal zij de titel van 'ma kabedy''<39>.

Diegenen die de draagstoel van de koning dragen worden de 'bin bwand'<42> genoemd.

De vrouw die aan de overkant van de 'shabanz munen'(51) woont is de 'inabanz'<43>, een dochter van een overleden vorst.

13. De "Shingahemb" of medicijnman, neef van de koning, is een van de belangrijkste personen van de hoofdstad. Hij vertegenwoordigt het volk bij de voorouders en waakt over de hutten van die voorouders (hibul).. Hij roept de voorouders aan bij de vele plechtigheden aan het hof.

Behalve zijn gezanten heeft de koning ook een privé-oppasser, de 'cyen-desh' <44>, genaamd.

Een belangrijk personage is de 'mwan a mwilomb' <46>. Het is een oom langs de matrilaterale kant van de vorst. De jagers brengen hem de gedode dieren, vooral leeuwen en luipaarden. De koning raadpleegt hem ook bij zijn oorlogsverklaring of wanneer een doodstraf moet uitgevoerd worden, dit na te hebben beraadslaagd op de palaverplaats ('cihang cya cidy').

Daarnaast vinden we de woning van de 'hyan muloh' <47>, de vice-koning, waarover ik reeds heb gesproken.

De plaats waar zich de hutten van de koninklijke voorouders bevinden, de 'dibul', wordt bewaakt door de 'bwan a mutomb' <41>, een lid van de koninklijke familie. Terwijl de hoogwaardigheidsbekleders, zoals ik al opgemerkt heb, niet in graad kunnen verhogen, is deze 'bwan mutomb' de enige die 'shingahemb' <54> en zelfs 'mwan a but' kan worden.

De eervolle titel van 'fwaban' <49> wordt aan een 'mwan a mukaleng' gegeven, dit wil zeggen aan een kind van de vorst. Wanneer hij geen belangrijke functie vervult, kan hij op zekere dag tot koning worden verkozen.

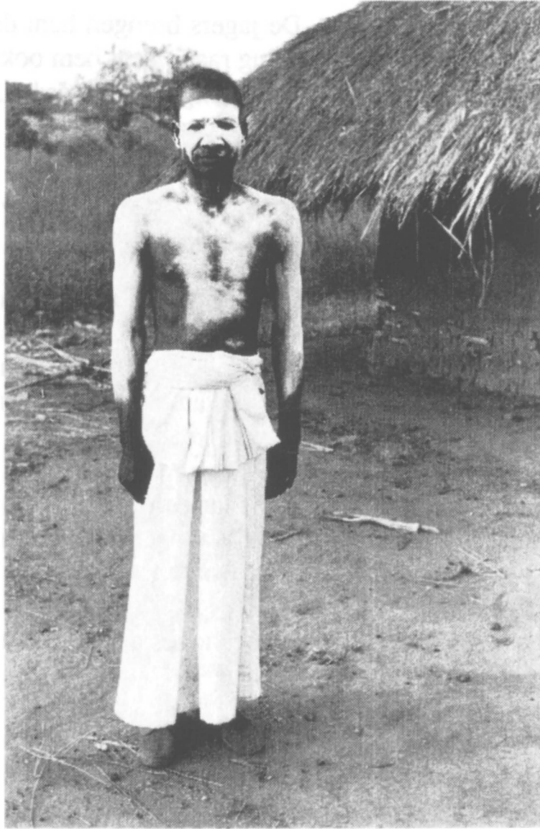
De 'diem mukeh' <50> vervult dezelfde functies als de 'diem munen' aan wie hij teslotte moet gehoorzamen.

Tijdens de periode voor de intronisatie van de vorst moet deze gaan wonen bij de 'shabanz munen' <51> die rechtover de 'inabanz' woont. In dezelfde rij van het huis van de 'shabanz munen' komt dit van de 'kalul mukeh' (cfr. supra).

Een van de voornaamste personages van de 'ngand' of de hoofdstad is de 'shingahemb' <54>, een neef van de koning die het volk bij de voorouders vertegenwoordigt. Hij onderhoudt de 'hibul', de hutten van de voorouders, en heeft de taak deze voorouders aan te roepen tijdens de vele plechtigheden aan het hof. Wanneer hij in zijn functie optreedt zal hij voorhoofd, borst en armen met witte aarde instrijken.

De 'shamang' <55> daarentegen is de persoonlijke medicijnman van de vorst.

Ter herinnering aan de eerste Kanyok-koningin, Citend, kiest elke vorst een

14. Hier de "Shingahemb" bestreken met de rituele luhemb. Het witte lange kleding, van Europese oorsprong, wordt vandaag door alle hoogwaardigheidsbekleders gedragen.

dochter van zijn voorganger om de functie van 'inamwan' te vervullen. Ze wordt pas verkozen na de investituur, daar de vorst vóór zijn troonsbestijging een 'inamwan dya ntand' <56> in functie heeft, dit wil zeggen een broesse-'inamwan'. Het is deze laatste die de koninklijke armband zal aanbieden tijdens de investituur zoals Citend dat zou gedaan hebben voor haar oudste zoon, Shimat.

Tijdens de machtsovername bewaart en slacht de 'kalungwij' <57> de geiten die bestemd zijn voor het voeden van de bevolking van het hof. De hoger vermelde 'shingahemb' helpt hierbij in samenwerking met de 'bwan' <58>. Deze laatste bewaakt eveneens de voorwerpen bestemd voor de voorouderscultus, onder andere de sacrale trom.

Afgezonderd van deze ambtenaren, leeft de 'kangomb' <58>, de dirigent van het orkest dat samengesteld is door de 'bangomb' <59>, zangers en trossenmeesters. Hun algemeen verantwoordelijke is de 'kamundak' <52>. Zijn echtgenote wordt 'manindak' genoemd, dit wil zeggen 'zij die het paleis schoonmaakt'. Achter het huis van de 'shingahemb' wonen twee 'lomb' <60>, de leiders van de troepen die men 'bin lomb' <61> noemt.

8.4. De overige hoogwaardigheidsbekleders

Behalve de koning wonen volgende personen eveneens in het koninklijk erf: de 'inamwan dya cihang' <63>, die dezelfde functie vervult als de 'inamwan' die buiten het erf woont.

De nabije ingang van het hof wordt bewaakt door de 'kabel' <64> en de 'kalamy' <65>, die eveneens de rol van 'kambw' of lijfwachten van de koning vervullen.

Volgende ambtenaren wonen eveneens in de hoofdstad (het is echter tot op heden niet duidelijk op welke plaats ze wonen; vermoedelijk behoren deze taken tot het verleden.):

- 'mwan mangand': één der echtgenoten van de vorst die bevoegd is voor bepaalde plechtigheden. Zij had als taak de vrouwen op rituele wijze te reinigen en bij de eerste regens de matten uit te spreiden waarop de vorst zich neerzette teneinde de voorouders aan te roepen die het rijk konden vrijwaren van epidemiën;
- 'tit': raadgeefster van de vrouwelijke notabelen;

- 'mfum a mit': bewaker van de schedels van de voor de voorouders geofferde geiten. In het verleden bewaakte hij eveneens de schedels van de in de oorlog gedode vijanden;
- 'wakutum': gewone gezant
- 'mfum a nzol': hield toezicht op het dienstpersoneel. Het schimpende woord 'nzol', de kippen, duidde de dienaars van de koning aan;
- 'katal a ntand': veiligheidsagent die de grenzen van het rijk moest controleren;
- 'fwabakeh': bewaker van de jeugd die in de hoofstad woonde;
- 'lukay': persoon die de 'fwabiseb' kon opvolgen;
- 'bwan a lumemb': bewaker van de dubbele klok. Alvorens de dubbele klok en de trom der voorouders buiten te halen, was het hem verboden minstens acht dagen op voorhand nog betrekkingen met zijn vrouw te hebben;
- 'kadish': de vrouw die het gedode wild aan de vrouwen van de vorst uitdeelde.

BESLUITEN

Uit dit alles mogen we besluiten dat de socio-politieke instellingen van de Bin Kanyok een echt machtsapparaat vormen dat het zuivere verwantschapssysteem overstijgt. De verwantschap speelt slechts een rol in de lagere regeringsniveaus. De algemene politiek wordt dus gekenmerkt door een centralisatie van de macht en gezag in hiërarchische volgorde.

De basisgemeenschap is het dorp dat bestaat uit één lineage of uit verschillende segmenten van verschillende lineages. Het dorp wordt bestuurd door de oudste man van de oudste ter plekke levende lineage of segment ervan. De chef wordt bijgestaan door zijn gerontocraten en vertegenwoordigt zijn dorp bij de directe politieke instantie, namelijk de chef van het subdistrict.

Het subdistrict omvat slechts enige dorpen. Drie tot vier dorpen vormen een district. De chef van een district is niet de vertegenwoordiger bij de koning, maar bij het provinciehoofd. Deze laatst vertegenwoordigt zijn provincie bij de vorst. Het handhaven van de maatschappelijke orde door middel van instellingen en

Het handhaven van de maatschappelijke orde door middel van instellingen en gespecialiseerde groepen van hoogwaardigheidsbekleders gaat samen met het in stand houden van een gelaagde maatschappij. In de regel is het politiek systeem gebaseert op een aantal organisatieprincipes: een gecentraliseerde jurisdictie, een gecentraliseerde administratie, een ongelijke toestand tot bepaalde functies en rijkdom, een gehoorzaamheid aan de staatsdienaren en een verdediging van het territorium.

De gewapende macht van de vorst vormt een quasi absoluut gezag. Alle onderdanen zijn hem rechtstreeks loyaliteit verschuldigd maar langs verschillende verbindingslijnen: de dorpshoofden, de hoofden van de subdistricten en tenslotte de provinciehoofden.

De vorst wordt bijgestaan door een hele reeks hoogwaardigheidsbekleders die elk een gespecialiseerde functie hebben. De koning is diegene die de orde handhaaft in de eigen maatschappij. De troonpretendenten en andere gezagsdragers daarentegen staan in een relatie die gericht is naar de externe wereld door het feit dat zij een krijgsmacht onderhouden voor het geval van gewapend conflict. Die beide relaties zijn met andere woorden antagonistisch en complementair.

Na de ingewikkelde intronisatie - waarbij telkens beroep wordt gedaan op mythen en legendes - wordt er in de nabijheid van een sacrale berg een nieuwe hoofdstad gebouwd. Centraal in de omheinde hoofdstad ligt het eveneens omheind koninklijk erf bestaande uit vier ineenlopende delen met elk hun specifieke functie. Op de vier hoeken van dit erf treffen we er de erven aan van de vier hoofdvrouwen van de koning.

Aan beide kanten van het koninklijk erf zijn er twee lange straten. Langsweerskanten van de straten wonen de verschillende ambtenaren die in de hoofdstad werkzaam zijn.

Aan het quasi goddelijk koningsschap - we bevinden ons immers in de meridionale savannes van Zaïre waar de politieke systemen zeer gelijklopend zijn - is ook een ingewikkelde hofhouding met met uitgebreid ceremonieel verbonden. Van de bovennatuurlijke kracht van de vorst gaat een deel over op de hoogwaardigheidsbekleders bij hun investituur.

De mensen die zich aan politiek interesseren en alles in het werk stellen om een plaatsje onder de zon te bemachtigen door het schenken van vrouwen, behoren tot twee categorieën: de adel en de Kanyok-burgers. Bepaalde functies zijn seksegebonden, andere weer niet. Bepaalde slaven konden in het verleden een invloedrijke positie bekleden en hoogwaardigheidsbekleders worden omdat ze tot geen enkele familiale groep behoorden.

Ook vandaag de dag nog 'functioneren' de meeste van die ambten. Bepaalde

geen functie meer en bestaan dan ook niet langer.

Wij zijn van oordeel dat de endogene dynamiek, eigen aan elke maatschappij, alsook de exogene invloeden de traditionele politiek van de Bin Kanyok zullen wijzigen maar niet vernietigen, temeer dat zij heel bewust zijn van van hun eigenheid Spijts zij ingeschakeld zijn in een moderne staatsstructuur.

NOTEN EN BIBLIOGRAFIE

- (1) WYMEERSCH, P., 1983 - Les Bin Kanyok. Culture et traditions. Centre d'Etudes Ethnologiques de Bandundu, Zaire, Série II, Vol. 84.
- (2) WYMEERSCH, P., 1976 - Married life among the "Bin Kanyok" of the urban area of Lubumbashi (Zaire). Africa, Rivista Trimestrale di Studi e Documentazione dell'Istituto Italo-Africano, Roma, 3, blz. 414-423.
- (3) DILLEN, K., 1952 - Het hof van Tshibanda a Tshibanda, Kanyoka-hoofd. Kongo-Overzee, XVIII, 5, blz. 369-381.
- (4) Gecilubaïseerd.
- (5) De hoofdstad van een 'mwin' is een exacte, maar gereduceerde, replika van het koninklijk hof.
- (6) VANSINA, J., 1957 - L'état Kuba dans le cadre des institutions politiques africaines. Zaïre, 5, blz. 485-492.
- (7) De 'muloh', koning, wordt in verband gebracht met het luipaard, symbool van macht en gezag en dus van het koningschap.
- (8) 'Mwin' kan vertaald worden als 'Heer' (cfr. andere Bantu-talen: wene, mwene, mani, mene enz.)
- (9) VERHULPEN, E., 1936 - Les Balubas et les balubaïsés du Katanga. Anvers, Ed. L'Avenir Belge.
- (10) In Afrika is de trom heel dikwijls hét symbool van het koningschap. Cfr. o.a. WYMEERSCH, P. 1979 - Ritualisme et fonction des tambours en Afrique interlacustre. Collana di Studi Africani, Roma, N 4.
- (11) VERBEKEN, A., 1918 - Histoire des Kanioka. Onuitgegeven manuscript.
- (12) WYMEERSCH, P., 1979, op.cit.
- (13) BEGUIN, H., 1960 - La mise en valeur agricole du Sud-Est du Kasai. Essai de géographie agricole et de géographie agraire et ses possibilités d'application pratiques. INEAC, Série scientifique, n 8.
- (14) THEUWS, T., 1962 - De Luba-mens. KMMA, Reeks in 8, Wet. v.d. Mens, Tervuren.
- (15) Is dit een allusie op de legendarische 'muvw'-slang die prinses Citend zou gedood hebben? (symbool van onafhankelijkheid ten opzichte van de Luba-Shaba, vanwaar de Kanyok afkomstig zijn). Etymologisch betekent Kanyok 'kleine slang'.
- (16) DILLEN, K., 1952, op.cit.

(16) DILLEN, K., 1952, op.cit.

(17) Gecilubaïseerd.

(18) De verschillende hutten bij de Bin Kanyok zijn:

- nzub a son: grote bijenkorfvormige hut waarvan de dakbedekking uit stro bestaat (bv. het paleis);

- nzub a kabway: vierkante hut met zadeldak;

- nzub a matand: vierkante hut met kegeldak;

- nzub a musong: cirkelvormige hut met conisch dak (bv. keuken);

- nzub a maleng: hut volledig opgetrokken met rietstengels.

(19) Eten heeft een ceremonieel karakter. Eten in de keuken is communiceren met de voorouders.

Typisch bij de Kanyok is dat men alleen of samen met andere gasten, in een nauwelijks verlichte en met rook gevulde keuken moet eten. Eten in het publiek is ongeleefd.